

Cofact Journal

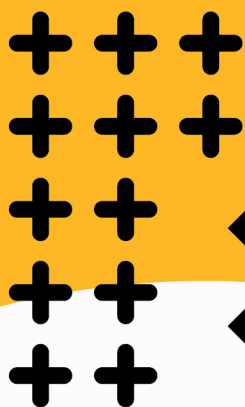
สื่อกระดาดสู่สื่อกระจก

กับสิทธิการสื่อสารในสังคมไทย

ฉบับที่

1

2566

50 ปี '14 ตุลา 16'

เสรีภาพสื่อยังต้องผลักดันต่อ
ใน 'ยุคดิจิทัล' ความคาดหวังยิ่งสูง
กดดันให้ต้องเร่งปรับตัว สื่อรุ่นใหม่ระบุ
สิทธิการสื่อสารในสังคมควรพัฒนาดีขึ้น
กว่านี้ องค์กรสื่อและองค์กรคุ้มครอง
ผู้บริโภคต้องร่วมด้วยช่วยกัน

วิทยุ
นวัตร
นภาพ
นภาพ
นภาพ

เวทีเสวนาสื่อ Media Forum #20

“

50 ปี
14 ตุลาคม 2516

กับสิทธิการสื่อสาร
ในสังคมไทย

”

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัยกฤต อัสวรัตนนุก

คณบดี วิทยาลัยนวัตกรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิทยาลัยนวัตกรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีความยินดีที่ได้เปิดบ้านต้อนรับเครือข่ายภาคีสื่อ และร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการเสวนาสื่อ Media Forum ในโอกาสครบ 50 ปี เหตุการณ์ทางการเมือง 14 ตุลาคม 2516 เหตุการณ์ที่พวกเราเชื่อว่า เป็นชัยชนะที่ยิ่งใหญ่ของประชาชนเพื่อรับฟังการแบ่งปันจากภาคีสื่อและภาคีผู้บริโภค และทบทวนว่าในครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา สื่อยังคงมีสิทธิและเสรีภาพเทียบเท่าเดิมหรือไม่ จากมุมมองที่แตกต่างหลากหลายของคนต่างรุ่น ด้วยความตั้งใจของผู้จัดงาน ทำให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้เป็นพื้นที่สาธารณะในการพูดคุยแลกเปลี่ยนประเด็นต่าง ๆ ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชน และสังคมเช่นที่เคยเป็นมา

นางสาวนาฏยา เชษฐโชติรส รองประธาน สภาการสื่อมวลชนแห่งชาติ

กล่าวเปิดงานอย่างน่าสนใจว่า ผ่านมา 50 ปี พบการเปลี่ยนผ่านของสังคมไทย ทั้งในบทบาทของสื่อมวลชนและพลเมืองไทย เห็นแง่มุมที่ก้าวหน้าไปในทางที่ดี และอุปสรรคที่ต้องเผชิญในประเด็นสิทธิเสรีภาพการสื่อสารของสังคมไทย จากยุคสื่อเดิมที่เรียกว่าหนังสือพิมพ์ ได้รับการขนานนามว่าเป็นฐานันดรที่ 4 เป็นหมาเฝ้าบ้าน เป็นกระบอกเสียงของประชาชน นักหนังสือพิมพ์ต้องต่อสู้กับอำนาจรัฐอย่างหนักและต่อเนื่อง เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิและเสรีภาพ ขณะที่สื่อกระจายเสียงและโทรทัศน์ยังคงตกอยู่ภายใต้การควบคุมของอำนาจรัฐอย่างเข้มข้น เมื่อสังคมก้าวเข้าสู่ยุคดิจิทัล พบว่าสมาร์ตโฟน สื่อสังคมออนไลน์ และปัญญาประดิษฐ์ หรือเอไอ เข้ามาทำหน้าที่แทนสื่อมวลชน ซึ่งมีทั้งความน่าตื่นตึ่ง น่าตระหนก และทำลาย แม้ภาพรวมสื่อดูเหมือนจะมีสิทธิเสรีภาพมากขึ้น และความคาดหวังของสังคมไทยต่อบทบาทสื่อมวลชนไม่ได้ลดลง ประกอบกับภาวะความสับสนของข้อมูลข่าวสารที่ผู้บริโภคยังคงต้องการความจริง ใครจะเป็นคนกลั่นกรองข้อเท็จจริงนั้น แน่แน่นอนว่าต้องเป็นบทบาทของสื่อมวลชน

การเสวนาสื่อ Media Forum วันนี้ จะช่วยตอบคำถามว่า ผ่านมา 50 ปีแล้ว สื่อมวลชนยังคงทำหน้าที่นำเสนอความจริงได้อย่างเข้มข้นเช่นเดิมหรือไม่ โดยวิทยากรผู้แทนคนทำงานสื่อภาคประชาสังคม และนักศึกษา จากคน 5 รุ่น ให้ได้สาระและสร้างแรงบันดาลใจให้คนในวงการสื่อมวลชน ทั้งสื่อสังคมและภาครัฐ รวมถึงผู้บริโภค มีบทเรียนนำไปเป็นแนวทางการทำงาน เพื่อส่งเสริมสิทธิเสรีภาพในการสื่อสารของสังคมไทย ให้อยู่บนฐานของการนำเสนอความเป็นจริง และนำไปสู่ความเป็นธรรมในสังคม

นางสาวสารี อ๋องสมหวัง เลขาธิการ สภาองค์กรผู้บริโภค

กล่าวเปิดประเด็นงานเสวนาอย่างท้าทาย จากมุมมองของผู้บริโภคเห็นว่าสิทธิเสรีภาพของสื่อมวลชนมีมากขึ้น การเปิดเผยข้อมูลต่าง ๆ ของสื่อมวลชนมีมากขึ้น แต่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคม ที่มีทั้งสื่อมวลชนวิชาชีพ อินฟลูเอนเซอร์ คอนเทนต์ครีเอเตอร์ เห็นว่าทุกคนทำหน้าที่สื่ออย่างเข้มข้นและแตกต่างกัน สิ่งที่ผู้บริโภคเราอยากเห็นและคาดหวัง คือความจริง ความถูกต้อง และความเป็นธรรมในการสื่อสาร สื่อจึงต้องมีความรับผิดชอบและจริยธรรมวิชาชีพ

ในภาวะที่สังคมต้องเผชิญกับมิชชันออนไลน์ เพจของหน่วยงานช่วยเหลือประชาชนถูกปลอมแปลง แม้แต่ไลน์บัญชีทางการของสภาองค์กรของผู้บริโภคก็ถูกปลอม ผู้บริโภคจึงไม่อาจไว้วางใจได้ว่า เพจต่าง ๆ ที่ปรากฏในสังคมออนไลน์ จะเป็นของจริงหรือปลอมมาหลอกลวงยังไม่รวมถึงสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงสภาวะอากาศ และปัญหาสิ่งแวดล้อม ที่ส่งผลกระทบต่อทุกคนท่ามกลางความซับซ้อน ความเปลี่ยนแปลง และอิทธิพลที่มีมากในสังคมดิจิทัล การทำงานเพื่อคุ้มครองผู้บริโภคยากมากขึ้น จึงคาดหวังว่า สื่อมวลชนจะทำหน้าที่อย่างเข้มแข็ง ตรงไปตรงมามีคุณภาพ มีเสรีภาพ และมีอิสระภาพ เพื่อเป็นพลังในการขับเคลื่อน สร้างการเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างต่อเนื่องและเข้มแข็งต่อไป ทั้งนี้ สื่อมวลชนต้องเป็นผู้นำในการสร้างความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเมื่อสังคมเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น ทุกคนก็จะมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

ปาฐกถาหัวข้อ

“

50 ปี

14 ตุลาคม 2516

กับสิทธิการสื่อสาร
ในสังคมไทย

”

นายสมหมาย ปาริจฉัตต์

รองประธานกรรมการ บริษัท มติชน จำกัด (มหาชน)
และอดีตนายกสมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย

นำประสบการณ์ของมนุษย์ (สื่อ) ยุคกระดาษ มาแบ่งปันในสังคมยุคดิจิทัล ยุคดิจิทัลที่นิยามการสื่อสารว่า ‘ความเร็วเป็นหลัก ความลึกเป็นรอง ความจริงความถูกต้องมาทีหลัง’ และใช้พูดกันติดปากขณะนี้ สิทธิและเสรีภาพการสื่อสาร ไม่ได้เกิดขึ้นลอย ๆ แต่เกี่ยวข้องโดยตรงกับบริบทสังคม และเหตุการณ์ทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป กล่าวได้ว่าสิทธิการสื่อสารในสังคมไทยเป็นพัฒนาการที่ไม่ราบรื่นมาโดยตลอด

สิทธิและหน้าที่ของคนไทยถูกกล่าวถึงในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม ฉบับที่ 2 วันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 มาตรา 14 ว่า บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในร่างกาย เขตสถาน ทรัพย์สิน การพูด การเขียน การโฆษณา การศึกษาอบรม การประชุมโดยเปิดเผย การตั้งสมาคม การอาชีพ แต่ในทศวรรษ 2480-2490 พบว่าบางยุคมีการเพิ่มสิทธิในการพิมพ์ การจัดตั้งพรรคการเมือง การชุมนุมสาธารณะ แต่บางยุคก็ตัดสิทธิเสรีภาพต่าง ๆ ออกไป หรือรุนแรงถึงขั้นลอบสังหารนักการเมืองฝ่ายค้าน และสื่อมวลชน

หลังปี 2500 เป็นยุคเผด็จการทหารเต็มรูปแบบ ภายหลังการรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และต่อด้วยจอมพลถนอม กิตติขจร ผู้สืบทอดอำนาจ มีการจับกุมคนทำงานสื่อเป็นจำนวนมาก และออกกฎหมายให้อำนาจผู้นำรัฐบาลสั่งการใด ๆ ก็ได้ ขณะที่การร่างรัฐธรรมนูญล่าช้า และเมื่อประชาชนโดยเฉพาะนิสิต-นักศึกษาทวงถาม กลับถูกจับกุม จนที่สุดประชาชนไม่ทนอีกต่อไป และนำไปสู่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516

สิทธิและเสรีภาพการสื่อสารเพิ่มมากขึ้นในช่วงเวลาสั้น ๆ เพียง 3 ปี ก็เกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ที่จบลงด้วยรัฐประหาร คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับปี 2517 มีการสั่งปิดหนังสือพิมพ์ ควบคุมสื่อ และคุกคามประชาชนด้วยประกาศคำสั่งคณะปฏิรูปฉบับที่ 42 จนนักศึกษาและประชาชนจำนวนหนึ่งต้องหนีเข้าป่า เป็นผลให้ในเวลาต่อมา รัฐบาล พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ออกคำสั่งที่ 66/2523 ให้ผู้ที่หนีเข้าป่าได้กลับออกมาอยู่ในสังคมตามด้วยรัฐบาล พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ที่มีนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า ประเด็นสิทธิการสื่อสารจึงกลับมาดีขึ้นอีกครั้ง ด้วยการประกาศยกเลิกคำสั่ง พร.42 ก่อนที่จะถูกรัฐประหารในปี 2534 และเกิดเหตุการณ์พฤษภาทมิฬในปี 2535 ซึ่งเหตุการณ์นี้ นำไปสู่การมีรัฐธรรมนูญปี 2540

ทั้งนี้ รัฐธรรมนูญปี 2540 หรือรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน เกิดขึ้นท่ามกลางกระแสสังคมที่ตื่นตัวเรื่องสิทธิเสรีภาพในหลายด้าน รวมทั้งด้านการสื่อสารด้วย ยังผลให้เกิดกฎหมายข้อมูลข่าวสารของรัฐ กฎหมายจัดสรรคลื่นความถี่ ก่อนที่จะเกิดการรัฐประหารในปี 2549 แม้จะยังคงมีกฎหมายใหม่ ๆ เกิดขึ้น อาทิ พระราชบัญญัติคอมพิวเตอร์ พระราชบัญญัติองค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะ พระราชบัญญัติจัดแจ้งการพิมพ์ ทำให้ดูเหมือนมีเสรีภาพ แต่ก็มีกฎหมายอย่างพระราชบัญญัติความมั่นคงเกิดขึ้นด้วยเช่นกัน

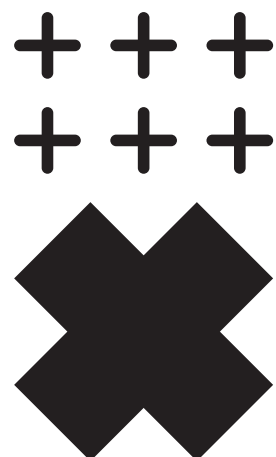
ในทศวรรษ 2550-2560 ถือเป็นยุคแห่งการเปลี่ยนผ่าน ขณะที่มีการเปิดประมูลคลื่นความถี่เพื่อทำช่องทีวีดิจิทัล สื่อสังคมออนไลน์ก็เริ่มมีบทบาทมากขึ้น ‘จากสื่อกระดาษสู่สื่อกระจก’ พัฒนาการของสื่อเป็นการแข่งขันทางธุรกิจเพื่อความอยู่รอด มากกว่าการผลิตเนื้อหาอย่างที่เราจะเป็น แม้จะมีสำนักข่าวออนไลน์บางแห่ง ได้รับการยอมรับ เช่น สำนักข่าวอิศรา แต่การใช้สื่อดิจิทัลต้องพึ่งพาแพลตฟอร์มของต่างชาติ ทำให้มีความกังวลเรื่องอธิปไตยไซเบอร์ จนกระทั่งหลังรัฐประหารปี 2557 จึงมีกฎหมายใหม่ ๆ เพื่อรับมือกับสถานการณ์นี้ อาทิ กฎหมายการชุมนุมสาธารณะ กฎหมายข้อมูลส่วนบุคคล (PDPA) เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม กฎหมายต่าง ๆ ที่ออกโดยภาครัฐ มักมุ่งควบคุมจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชน มากกว่าจะส่งเสริมสิทธิเสรีภาพ ประกอบกับสื่อและประชาชนยังเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้ยาก เพราะระบบรัฐยังปิดกั้นและอ้างหลักฐานชั้นความลับ ขณะที่บทบาทขององค์กรวิชาชีพสื่อ แม้จะเติบโตขึ้นมาเป็นลำดับ แต่ก็มีบทบาทจำกัดในการรักษามาตรฐานทางจริยธรรมและพิทักษ์สิทธิเสรีภาพของประชาชน เพราะต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด เช่นเดียวกับสื่อที่ถูกตั้งคำถามเรื่องจริยธรรม ส่วนพลังของสังคมก็ยังไม่แข็งแรงพอ แม้เทคโนโลยีจะทำให้เข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้ง่าย

ขึ้นก็ตาม

กล่าวโดยสรุป 50 ปี 14 ตุลา ให้บทเรียนกับทุกฝ่าย ไม่ว่าจะเป็น 1) ผู้มีอำนาจรัฐ หากใช้อำนาจล้นเกิน ใช้อำนาจโดยมิชอบ ปิดกั้นเสรีภาพ ปิดปากสื่อ ในที่สุดก็ไปไม่รอด ประชาธิปไตยเสรีภาพภายใต้ความรับผิดชอบจึงเป็นทางเลือกที่ดีที่สุด 2) สื่อมวลชน ต้องทำให้เกิดสำนักข่าวอิสระที่เข้มแข็ง ดำเนินบทบาทไปอย่างเข้มข้นคู่ขนานกับสื่อกระแสหลัก เพื่อให้วาระประชาชนคนเล็กคนน้อยถูกยกขึ้นมาเป็นประเด็นให้มากขึ้น ไม่ใช่เน้นแต่วาระของชนชั้นนำ ข่าวที่มีสาระควรมาแทนข่าวประโลมโลกหรือข่าวเรื่องแปลกพิสดาร

ดังนั้น สิทธิการสื่อสารในสังคม และวารสารศาสตร์ยุคดิจิทัล ควรพัฒนาดีขึ้นกว่านี้ ความคาดหวัง จึงอยู่ที่การรวมตัวขององค์กรสื่อและองค์กรคุ้มครองผู้บริโภค เพื่อให้พลังความจริง พลังข่าวสาร พลังสื่อสารมวลชนทุกแขนง นำไปสู่การสร้างความเข้มแข็งของพลังประชาชนในที่สุด

การเสวนา

“

การทบทวน
บทเรียน

และก้าวต่อไปสู่ความเป็นจริง
และความเป็นธรรม

ผ่านมุมมองคน 5 เจนเนอเรชั่น

”

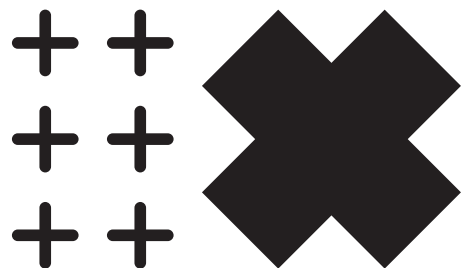

สังคมข้อมูลท่วมท้น คนข่าวต้องเพิ่มทักษะ และเอไอเป็นศัตรูของสื่อมวลชน

นายกวี จงกิจถาวร กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิสภาการสื่อมวลชนแห่งชาติ แลกเปลี่ยนมุมมองในฐานะนักหนังสือพิมพ์ 3 ประการ **ประการแรก** สถานการณ์ของสังคมไทยเป็น **สังคมที่ข้อมูลข่าวสารท่วมท้น** จากการเกิดขึ้นของสื่อสังคมออนไลน์ ส่งผลให้มีข้อมูลข่าวสารจำนวนมาก **แต่ขาดการกลั่นกรอง** ไม่รู้ว่าข่าวไหนจริง-ปลอม ไม่ได้ประเมินคุณภาพข่าว คนทำข่าวในอดีต ต้องลงพื้นที่ หาข่าว สัมภาษณ์ คั่นคว้า ตรวจสอบ จึงจะรายงานข่าวได้ แต่ทุกวันนี้สามารถรายงานข่าวจากข้อมูลของสื่อสังคมออนไลน์ที่โพสต์ตามเพจต่าง ๆ โดยไม่มีการกรองข่าว ทำให้คนเสพข่าวที่เป็นชาวบ้านได้รับรู้ข้อมูลที่ไม่ได้ตรวจสอบ ขณะที่คนทำข่าวไม่ต้องรับผิดชอบข่าวที่เสนอทุก ๆ วัน **ประการที่สอง ทักษะของคนข่าวในไทยต้องเพิ่มพูนอีกมาก** ผู้สื่อข่าวในไทยมักรายงานเหตุการณ์สด ๆ ขณะเกิดเหตุ นั่น ๆ เมื่อรายงานเสร็จแล้วก็จบไปวันหนึ่ง ๆ หากไม่มีประเด็นเพิ่มเติมวันต่อไปก็ไม่รายงานอีก อาจกล่าวได้ว่า ‘รายงานตามสถานการณ์’ แม้ว่าปัญหาเดิม ๆ ในสังคมที่เคยรายงานเป็นข่าวจะยังคงปรากฏอยู่ก็ตาม ทั้งนี้ คนทำข่าวต้องเข้าใจบริบทแวดล้อมของข่าวหรือสิ่งที่เกิดขึ้น ขณะที่มีความคิดในต่างประเทศ แนะนำให้สำนักข่าวออนไลน์จ้างผู้สื่อข่าวอาวุโสทำหน้าที่บรรณาธิการ เพื่อให้การรายงานข่าวไม่ได้เน้นแต่ความเร็วอย่างเดียว แต่ต้องมีการรายงานข่าวเชิงลึกของประเด็นข่าวนั้น ๆ ด้วย และ **ประการที่สาม เอไอหรือปัญญาประดิษฐ์ คือศัตรูของสื่อมวลชน** โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สื่อโทรทัศน์และกระจายเสียง เทคโนโลยีนี้ สามารถประมวลผลและพัฒนาเนื้อหาใหม่ได้เอง ขณะที่การตรวจสอบต้องใช้ทักษะทางเทคโนโลยี และความเชี่ยวชาญ

เมื่อมองถึงอนาคต ผู้เสพสื่อต้องพัฒนาขีดความสามารถในการ
รับรู้ทุกมิติ หมายความว่าข้อมูลในสังคมไทยมันมีมากจากทุกแหล่ง
 ฉะนั้นต้องจำแนกแยกแยะความถูกต้องแต่ละเรื่อง ผู้เสพสื่อจะมา
 นั่งเปิด หรือนั่งฟังอย่างปกติไม่ได้แล้ว จะต้องมีความสามารถ ต้องมี
 ความรู้ ต้องรู้แหล่งที่มาของข้อมูล เพื่อไม่ให้ตกเป็นผู้เสพข้อมูลผิด ๆ ที่
 ไหลเวียนอยู่ในระบบนิเวศสื่อปัจจุบัน

กองทุนสื่อคุณภาพ การหาความจริงร่วม เพื่อเป็นพลเมืองดิจิทัลที่ปลอดภัย

นางสาวสุภิญญา กลางณรงค์ ผู้ร่วมก่อตั้งโคแฟค (cofact) ประเทศไทย และประธานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคสื่อ สภาการสื่อมวลชนแห่งชาติ ได้เห็นความเปลี่ยนแปลงของสังคมที่สะท้อนช่องว่างของคนแต่ละรุ่น (Generation Gap) กล่าวคือ ในขณะที่คนรุ่นหนึ่งบอกว่ายุคปัจจุบันมีเสรีภาพล้นเกิน แต่คนรุ่นใหม่กลับมองว่าไม่มีเสรีภาพเลย แสดงว่ามีคนที่รู้สึกแตกต่างกันอยู่ร่วมกันในประเทศไทยเดียวกัน ในประเด็นสิทธิการสื่อสารตลอด 50 ปีที่ผ่านมา อาจมีทั้งมุมที่ดี และมุมที่เป็นข้อจำกัด ขึ้นอยู่กับว่าจะมองในมุมใด ทั้งนี้ในยุค 1970 (ปี 2513-2522) ซึ่งโลกแบ่งขั้วระหว่างฝ่ายเสรีนิยมกับฝ่ายสังคมนิยม และทั้ง 2 ฝ่ายมีการสู้กันด้วยข้อมูลข่าวสาร ในขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาก็กำหนดวาระการสื่อสารของตนเอง

ขณะที่ปัจจุบันก็มีรูปแบบคล้ายกัน แต่แพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์นั้นได้เปลี่ยนอะไรไปหลายอย่าง รวมถึงรูปแบบของปัญหา เช่น ข้อมูลคลาดเคลื่อน (Misinformation) ข้อมูลบิดเบือน (Disinformation) ข่าวปลอม (Fake News) ไปจนถึงการเข้าสู่ยุคหลังความจริง (Post-Truth) หมายถึงยุคที่มีคำถามว่าอะไรคือความจริง และแม้สื่อจะยังถูกคาดหวังว่าจะต้องนำเสนอความจริง แต่บางครั้งข่าวปลอมก็กลับมาจากสื่อเสียเอง เพราะไปติดกับดักข้อมูลข่าวสารที่แชร์กันมาบนพื้นที่ออนไลน์

สำหรับปัญหาเชิงโครงสร้าง จากที่ติดตามเรื่องนี้ตั้งแต่ปี 2540 เป็นต้นมา ประเทศไทยมีกฎหมายเกือบทุกฉบับในแบบที่ควรจะเป็น อีกทั้งยังมีกลไกกำกับดูแลและกองทุนสนับสนุนด้วย กล่าวได้ว่า ดีกว่าอีกหลายประเทศ แต่ก็ยังมีเสียงวิพากษ์วิจารณ์ถึงประสิทธิภาพของกลไกเหล่านี้ จึงไม่แน่ใจว่าคนไทยคาดหวังสูง หรือที่ผ่านมายังเดินไม่ถูกทาง และถึงแม้ว่าจะเดินถูกทางแล้ว แต่ยังต้องไปต่ออีก เช่น การปฏิรูปโครงสร้างที่ยังไม่เปลี่ยนแปลง อาจเพราะสาเหตุอยู่ที่วัฒนธรรมเป็นต้น นอกจากการต่อสู้เชิงโครงสร้าง และการผลักดันกฎหมายแล้ว สุดท้ายต้องสร้างคนที่มีเท่าทัน ที่มีอารยะ (Civilization) ต้องสร้างความเข้มแข็งเฉพาะตัวบุคคลผ่านทางสังคมด้วย

สื่อในต่างประเทศก็มีปัญหาลักษณะคล้ายกัน แต่สุดท้ายสื่อจะอยู่รอดได้ต้องใช้เสรีภาพกับคุณภาพ เพื่อพัฒนาตนเองไปสู่ความเป็นสื่อที่เชื่อถือได้ (Trusted Media) และกาลเวลาจะเป็นผู้ตัดสินว่าใครจะถูกจัดให้เป็นสื่อที่เชื่อถือได้ หรือถูกจัดเป็นเพียงเนื้อหา (Content) ในมหาสมุทรของข้อมูลข่าวสาร ซึ่งความแตกต่างในจุดนี้ จะช่วยทั้งสังคมและความยั่งยืนขององค์กรสื่อเอง

นอกจากนี้ เพื่อให้องค์กรสื่ออยู่รอด พร้อมกับสามารถธำรงไว้ซึ่งอุดมคติของวิชาชีพ จำเป็นต้องมีรูปแบบของสื่อที่ไม่เน้นการแสวงหาผลกำไรเป็นหลัก (Non-Profit Media) จึงควรมีกองทุนเพื่อสนับสนุนการผลิตสื่อคุณภาพ โดยให้ภาคเอกชนที่อยากเห็นสื่อดี และภาคสังคม ร่วมสนับสนุนผ่านกองทุนนี้ ซึ่งจะแก้ปัญหาการขัดกันระหว่างคนทำสื่อกับผู้สนับสนุนทุน (Sponsor) เพราะไม่มีการผูกขาด

ในยุคหลังความจริง เมื่อไม่รู้อะไรเป็นจริงหรือไม่เป็นจริง การเอาตัวรอดคนเดียวอาจไม่พอ ขอเสนอแนวคิดการตรวจสอบความจริงร่วม (cofact หรือ collaborative fact checking) ถึงเวลาที่ต้องใช้ปัญญารวมหมู่ (collective wisdom) มาช่วยกัน อย่างเช่นแก๊งคอลเซ็นเตอร์โทรมา ถ้าอยู่คนเดียวไม่รอดแน่ แต่ถ้าเรียกร้องให้คนทั้งหมู่บ้านมาช่วยกันรับรู้ อาจจะเตือนกันได้ เพราะฉะนั้น นอกจากจะต้องเสริมความรู้เท่าทันให้ปัจเจกแล้ว ยังต้องสร้างพลังชุมชนให้เกิดปัญญารวมหมู่ เพื่อให้เราเป็นพลเมืองในยุคดิจิทัลที่มีคุณภาพและปลอดภัย

ถ้าไม่มีเสรีภาพ จะเรียกร้องสื่อคุณภาพไม่ได้

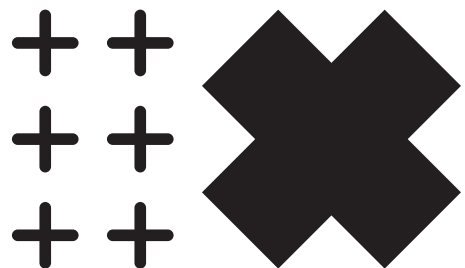
นายพงศ์พิพัฒน์ บัญชานนท์ บรรณาธิการ เดอะเนชั่นออนไลน์ นอกจากเรื่องทางสังคมการเมือง สื่อมวลชนยังต้องเจอโจทย์เรื่องเทคโนโลยีด้วย โซเชียลมีเดียเพิ่งมาเฟื่องฟูจริง ๆ ในปี 2556 - 2557 เป็นปีที่มีรัฐประหาร มีการประมูล 3G มีอัตราเร่งของการพัฒนา ทั้งโซเชียลมีเดียและเอไอ เป็นแค่ตัวเร่งการเปลี่ยนแปลงให้เร็วขึ้น มีความซับซ้อนมากขึ้น ทั้งนี้ เมื่อการค้นหาข้อมูลง่ายขึ้น สิ่งอัปลักซ์ซึ่งเคยมีอยู่แต่ไม่ถูกสังเกต เริ่มเห็นได้ชัดขึ้น นี่คือบริบทของสังคมไทยภายใต้สื่อยุคดิจิทัล

โดยทั่วไป เมื่อพูดถึงสื่อมักพูดถึงทั้งเสรีภาพและคุณภาพ แต่ถ้าไม่มีเสรีภาพ จะเรียกร้องสื่อที่มีคุณภาพไม่ได้เลย ดังนั้น ขอให้ความสำคัญกับเรื่องเสรีภาพก่อน ประเด็นเสรีภาพสื่อเกี่ยวข้องกับทุกคน ไม่ใช่เฉพาะนักเรียนสื่อ หรือคนทำอาชีพสื่อเท่านั้น เพราะผู้มีอำนาจรัฐทั้งหลาย เริ่มล้ำแดนเสรีภาพในการสื่อสารของประชาชนมากขึ้นเรื่อย ๆ

ข้อท้าทายระหว่าง “สื่อกับมวลชน” มี 3 ประการ ได้แก่ 1) การสร้างความน่าเชื่อถือ (Trust) ซึ่งระยะหลัง ๆ สื่อถูกตั้งคำถามค่อนข้างมาก 2) บทบาทของสื่ออาชีพจะอยู่ตรงไหน ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เช่น มีการถกเถียงกันว่า Journalist กับ Content Creator สามารถรวมกันได้หรือไม่ และ 3) สื่อเป็นองค์กรธุรกิจ ในอดีตการปิดกั้นเสรีภาพสื่อ อาจใช้อำนาจเถื่อน เช่น การเซ็นเซอร์ทำร้าย แต่ปัจจุบันมีความซับซ้อนขึ้น และใช้เงื่อนโซทางธุรกิจ เพื่อปิดกั้น เช่น ใช้สปอนเซอร์ ใช้ความเกรงใจต่าง ๆ ทำให้สื่อทำงานได้ลำบากขึ้น

ขณะที่ข้อท้าทายระหว่าง “สื่อด้วยกันเอง” มี 3 ประการเช่นกัน คือ 1) เจเนอเรชันในวงการสื่อ สื่อต่างรุ่นมีความเห็นที่แตกต่างกันในบางเรื่อง 2) การนิยามว่าใครเป็นสื่อบ้าง เช่น ที่ปรากฏในการผลักดันร่างพระราชบัญญัติสื่อ หรือการตีความสื่อ ที่ได้รับการยกเว้นตามกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล มีทั้งการนับเฉพาะสื่อที่มีโครงสร้างแบบเดิม กับการนับรวมสื่อสังคมออนไลน์ และ 3) การรวมกลุ่มกันของสื่อเพื่อต่อรองอะไรบางอย่าง เช่น เรื่องเสรีภาพและสวัสดิภาพการทำงานข่าวภาคสนาม แต่หลายครั้งมีข้อสังเกตว่า องค์กรที่รวมตัวกันไม่ใช่ตัวแทนของสื่อจริง ๆ เป็นต้น

ประเด็นเสรีภาพสื่อ ต้องช่วยกันดันเพดาน สำหรับประเด็นคุณภาพสื่อ อาจต้องช่วยกันหา และแชร์ให้สังคมเห็นให้กว้างที่สุด ข่าวดีมีคุณภาพมีอยู่มาก แต่การรับรู้และบอกต่ออย่างจำกัด จึงเกิดปรากฏการณ์มองไม่เห็นข่าวคุณภาพในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสำนักข่าวออนไลน์น้ำดีหลายแห่งจะยังมีอยู่ เมื่อเปรียบเทียบกับเมื่อหลายปีก่อน แต่ยังคงมีความท้าทายใหม่ ๆ มีความน่าตื่นเต้นของคนทำสื่อรออยู่

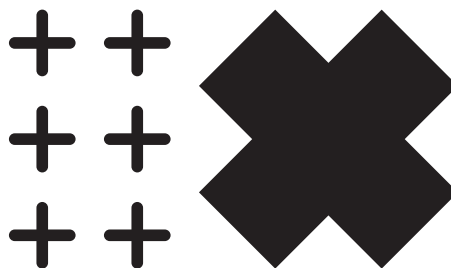

สำหรับนักข่าว การมีทีมงาน มีบรรณาธิการ เป็นสิ่งสำคัญ

นางสาวอัญชัญ อันชัยศรี Digital journalist สำนักข่าวทูเดย์ เริ่มทำข่าวเมื่อประมาณปลายปี 2020 มีการชุมนุมมาแล้วระดับหนึ่ง เป็นช่วงเปลี่ยนผ่านของการตื่นเพดานการสื่อสารมาก กล่าวคือ ช่วงแรก เมื่อนักข่าวออนไลน์โพสต์รูปประกอบข่าว ที่มีสัญลักษณ์ 3 นิ้วของผู้ชุมนุม ก็จะมีคำถามถึงความเหมาะสมของการทำหน้าที่สื่อมวลชน และถูกพิจารณาจากต้นสังกัด สุดท้าย เนื้อหาข่าวลักษณะนั้น จะถูกเซ็นเซอร์ ต่อมาไม่ถึงปี กลับเห็นสื่อที่สื่อสารรูปประกอบแนวนั้น มากมาย โดยเฉพาะสำนักข่าวออนไลน์ จะเห็นว่ามันตื่นเพดาน หลายเรื่องที่เคยพูดไม่ได้ก็พูดได้ ทำให้เห็นพัฒนาการของสื่อ อย่างไรก็ตาม เมื่อสื่อใช้สิทธิและเสรีภาพในการทำงานเดี๋ยวนี้นั้นมากขึ้นเรื่อย ๆ ผลก็คือ สื่อหลายสำนักถูกฟ้องเพื่อปิดปาก ผู้สื่อข่าวถูกติดตาม-ข่มขู่ ซึ่งไม่สามารถนิยามว่าเป็นการจำกัดสิทธิหรือไม่ สื่อมวลชนไม่มีเสรีภาพ

ในการสื่อสารหรือไม่ หรือจริง ๆ แล้วมีเสรีภาพในการนำเสนอ แต่เมื่อนำเสนอแล้ว ก็ต้องรับผลที่ตามมาด้วย

เมื่อมองถึงอนาคต สิ่งหนึ่งที่สำคัญสำหรับนักข่าวคือกระบวนการทางวารสารศาสตร์ ตรวจสอบเช็คความถูกต้อง และทีมงาน การมีบรรณาธิการ (บก.) ที่ช่วยมองประเด็นให้รอบด้าน รอบคอบมากขึ้น หัวหน้าและทีมมีความสำคัญมาก เพื่อให้สื่อที่ผลิตออกมามีคุณภาพ ภายใต้เงื่อนไขของเวลา ประเด็นที่น่าสนใจ และอื่น ๆ อีกมากมายที่ไม่สามารถจัดการได้ เช่น ผู้บริโภค เป็นต้น

มีสิทธิเสรีภาพแล้ว ต้องคำนึงถึงความถูกต้อง และจรรยาบรรณสื่อด้วย

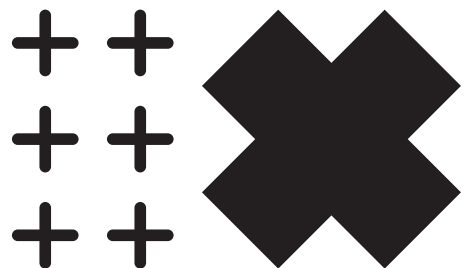
นายคุณากร ตันติจินดา นายกองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ (อบธ.) แพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ต่าง ๆ ทำให้ปัจจุบัน
ทุกคนเป็นสื่อด้วยตนเอง และแม้พัฒนาการของเสรีภาพสื่อจะไม่ราบรื่น
ตามแต่บริบทของยุคสมัย แต่สิ่งที่เหมือนกันทุกยุคคือคู่ขัดแย้ง จะเป็น
เรื่องความมั่นคงของรัฐกับเรื่องสิทธิและเสรีภาพเสมอ และแม้จะเป็นยุค
หลัง ๆ ที่ดูผิวเผิน ว่าสื่อจะมีเสรีภาพมากขึ้น แต่จริง ๆ รัฐยังพยายาม
หาทางควบคุมสื่ออยู่ เพียงแต่ยังตามไม่ทัน เมื่อเทียบกับในอดีตที่สื่อมี
จำนวนน้อย จึงถูกรัฐควบคุมได้ง่าย

ในอีกด้านหนึ่ง ที่สื่อมีจำนวนมากและกระจายกระจายจนไม่
สามารถควบคุมได้ ทำให้พบปัญหาความถูกต้องของข้อมูลข่าวสาร
รวมถึงประเด็นจรรยาบรรณสื่อ เพราะทุกคนสามารถเผยแพร่ข้อมูล
ข่าวสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ได้ แต่ไม่ใช่ทุกคนที่จะผ่านกระบวนการ

เรียนรู้ด้านนิเทศศาสตร์-วารสารศาสตร์ อย่างไรก็ตาม หากไม่มีสิทธิเสรีภาพก็ไม่สามารถมีข้อมูลที่ถูกต้องได้ เพราะจะมีเพียงข้อมูลด้านเดียว โดยสรุปคือขณะนี้เราเดินมาแล้วครึ่งทางเริ่มมีสิทธิเสรีภาพแต่ที่ต้องเดินต่อไปคือเรื่องความถูกต้องของข้อมูล และจรรยาบรรณสื่อ

ข้อมูลมากมายจนควบคุมไม่ได้ นั่นดูเหมือนมีความกระจาย แต่ขณะเดียวกันก็รวมศูนย์ด้วย ขณะที่ทุกคนมีสื่อเป็นของตัวเอง ที่จะสื่อสารกับใครก็ได้ ทว่าการสื่อสารนั้น ได้รวมคนที่คิด-พูด-ทำสิ่งที่เหมือน ๆ กันเข้ามาหากัน หรือที่เรียกว่า ห้องเสียงสะท้อน (Echo Chamber) จึงเป็นความน่ากังวลที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ไม่เพียงในประเทศไทย แต่เกิดขึ้นทั่วโลกด้วย

ทุกคนมีความหวัง และคาดหวังถึงสื่อที่มีสิทธิเสรีภาพ สื่อที่มีคุณภาพ ในแบบที่หลากหลายของแต่ละคน สิ่งที่จะนำทุกคนไปสู่ความหวังและสมดังคำหมาย ก็คือการตรวจสอบและถ่วงดุล (check and balance) ไม่เพียงให้สื่อตรวจสอบกันเอง ผู้บริโภคก็ต้องตรวจสอบเช่นกัน ในกลุ่มผู้บริโภคต้องเตือนกันเองด้วย ทั้งนี้ อาจต้องมีเวทีได้พูดคุยแบบนี้บ่อยครั้งขึ้น ให้เป็นพื้นที่สำหรับผู้บริโภคกับสื่อได้มาพูดคุยกัน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เอื้อจิต วิโรจน์ไตรรัตน์ รองประธาน คณะทำงานคุ้มครองผู้บริโภคสื่อ สภาการสื่อมวลชนแห่งชาติ

วงเสวนาต่างตระหนักถึงคุณประการของเหตุการณ์ 14 ตุลา 2516 ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่ทำให้สังคมเห็นคุณค่าของเสรีภาพสื่อ สิทธิ และเสรีภาพที่ต้องมีควบคู่กับคุณภาพสื่อด้วย นอกจากนี้ยังจำเป็นต้องช่วยกันดันเพดานเสรีภาพสื่อ พร้อม ๆ กับช่วยกันดึงคุณภาพของสื่อ ขึ้นด้วย ที่น่าชื่นชมคือ คนต่างรุ่น จากเบบี้บูมเมอร์ เอ็กซ์ วาย และ รุ่นเล็กที่สุด ล้วนมองว่าเป็นความท้าทาย เป็นความตื่นเต้น และมีความหวัง ‘เสรีภาพสื่อ เสรีภาพประชาชน และคุณภาพสื่อ คุณภาพประชาชน’

ประกาศเจตนารมณ์

“สิทธิการสื่อสารในสังคมไทย
ในวาระ 50 ปี 14 ตุลา 16”

เสรีภาพสื่อและสิทธิการสื่อสารของพลเมือง เป็นหนึ่งในหลักการสิทธิมนุษยชนสากล เป็นสิ่งที่สื่อและสังคมต้องการ ดังที่นักวิชาชีพสื่อและประชาชนไทยได้รวมพลัง ต่อสู้เรียกร้องจากรัฐอำนาจนิยมโดยเฉพาะในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม ปี 2516 ซึ่งถือเป็นหมุดหมายสำคัญของการรวมพลังของนักเรียน นิสิต นักศึกษาและประชาชน เพื่อเรียกร้อง สิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค ภราดรภาพ เวลาผ่านมา 5 ทศวรรษ สิทธิเสรีภาพของสื่อและประชาชนได้รับการรองรับในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยหลายฉบับ ในภาพรวม สื่อมวลชนมีสิทธิเสรีภาพเพิ่มขึ้นโดยลำดับ อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อจำกัดทั้งในตัวบทกฎหมายและการบังคับใช้ ประเด็นด้านหลักนิติธรรม รวมถึงจริยธรรมของสื่อมวลชน ยังเป็นความคาดหวังของสังคมควบคู่กับการใช้เสรีภาพของสื่อมวลชน อีกทั้งในยุคดิจิทัล สื่อสังคมออนไลน์เป็นพื้นที่ที่ประชาชนใช้ในการเผยแพร่เนื้อหาเช่นเดียวกับสื่อมวลชน บ่อยครั้งการสื่อสารออนไลน์ทำให้เกิดความสับสน ความเข้าใจผิด ความเกลียดชัง จนเป็นความท้าทายในการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารที่ไหลเวียนในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นยุค 14 ตุลา 2516 หรือยุคตุลาคม 2566 สังคมยังปรารถนา

ให้สื่อมวลชนทำหน้าที่ในการนำเสนอข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง บนฐานของความเป็นธรรมของทุกฝ่าย เพื่อช่วยลดช่องว่างทางสังคม ลดความเหลื่อมล้ำ ลดความขัดแย้งเกลียดชังกัน รวมทั้งยังคาดหวังความน่าเชื่อถือจากสื่อมวลชน การเป็นปากเป็นเสียงให้ประชาชน และการตรวจสอบถ่วงดุลกับอำนาจรัฐ ในขณะเดียวกันแม้ผู้บริโภคสื่อในยุคนี้ มีทางเลือกในการรับสารและการสื่อสารที่หลากหลาย แต่ผู้บริโภคก็จำเป็นต้องพัฒนาความรู้ความเข้าใจความเท่าทันข้อมูลข่าวสารด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะการไม่ส่งต่อข้อมูลที่อาจส่งผลกระทบต่อตนเองและสังคม ในวาระการรำลึกครบรอบ 50 ปี 14 ตุลาคมในปีนี้ เรา ณ ที่นี้ขอแสดงเจตนารมณ์ต่อทุกภาคส่วนดังนี้

1. สิทธิเสรีภาพสื่อเป็นหัวใจสำคัญของระบอบประชาธิปไตย ขอให้รัฐบาล องค์กรกำกับดูแล หน่วยงานภาครัฐ ถือเป็นหน้าที่ในการคุ้มครอง สนับสนุนการทำงานของสื่อมวลชน และภาคประชาสังคม ในการตรวจสอบถ่วงดุลอย่างตรงไปตรงมา ภาครัฐต้องให้อิสระในการทำหน้าที่ขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับสื่อและการสื่อสาร เช่น กสทช. รวมทั้งองค์กรด้านวิชาชีพสื่อมวลชน

2. ขอให้สื่อมวลชนทุกแขนง รวมถึงผู้มีบทบาทการสื่อสารในโลกออนไลน์ ยึดมั่นในแนวปฏิบัติเชิงจริยธรรมในการนำเสนอข้อเท็จจริง ไม่บิดเบือนข้อมูลที่กระทบต่อประโยชน์สาธารณะ เคร่งครัดแนวทางในการกำกับดูแลตนเองและกำกับดูแลกันเอง เพื่อธำรงคุณค่าความหมายของเสรีภาพที่ต้องมาพร้อมกับความรับผิดชอบ

3. ขอให้ผู้บริการแพลตฟอร์มสื่อ ทำงานร่วมกับภาคประชาสังคม ในการวางแนวทางกำกับดูแลเนื้อหาที่อยู่ในสื่อสังคมออนไลน์ตามแนวทางของมาตรฐานชุมชน บนหลักการธำรงสิทธิเสรีภาพและความรับผิดชอบต่อสังคมร่วมกัน เพื่อลดทอนความรุนแรงและความเกลียดชังในสังคม

4. ขอให้ภาครัฐส่งเสริมนโยบายสาธารณะในการคุ้มครองสิทธิผู้บริโภค สิทธิพลเมือง และสิทธิการสื่อสารในยุคดิจิทัลอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งสนับสนุนความเข้มแข็งของผู้บริโภคด้วยการให้เข้าถึงการสื่อสาร และข้อมูลข่าวสารได้ง่ายขึ้นและมากขึ้น

5. ขอให้มีการทบทวนกฎหมายประกาศ กฎกติกาต่าง ๆ และสิทธิการใช้คลื่นเพื่อสื่อภาคประชาชน สื่อของชุมชนทั่วประเทศ ที่เป็นอุปสรรคต่อการส่งเสริมสิทธิการสื่อสาร รวมทั้งกลไกที่เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลสื่อมวลชน และการสื่อสารโดยกลไกรัฐสภาบนฐานของการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน รวมทั้งการร่างรัฐธรรมนูญใหม่ทั้งฉบับ ด้วยกลไก สสร. ที่เป็นตัวแทนของประชาชนอย่างแท้จริง เพื่อรัฐธรรมนูญที่ส่งเสริมสิทธิเสรีภาพ และการกระจายอำนาจ ทั้งในมิติการปกครองท้องถิ่น และสิทธิการใช้คลื่นเพื่อสื่อภาคประชาชน สื่อของชุมชนทั่วประเทศ

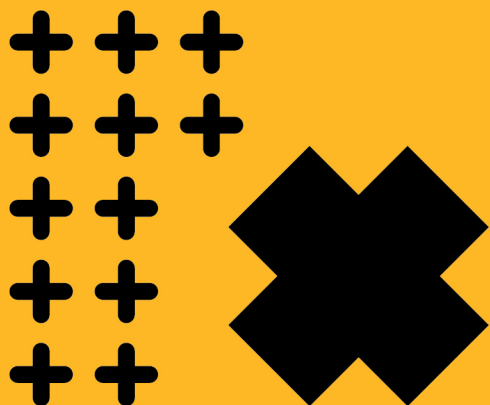
ด้วยความเชื่อมั่น

เรียบเรียงจาก เวทีเสวนาสื่อ Media Forum ครั้งที่ 20 หัวข้อ ‘50 ปี 14 ตุลา 2516 กับสิทธิการสื่อสารในสังคมไทย’ เมื่อวันพฤหัสบดีที่ 19 ตุลาคม พ.ศ.2566 เวลา 13.00 – 16.00 น. ห้องประชุมชั้น 5 วิทยาลัยนวัตกรรมการมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ท่าพระจันทร์)

จัดโดย: สภาการสื่อมวลชนแห่งชาติ สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยสภาองค์กรของผู้บริโภค วิทยาลัยนวัตกรรมการมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ภาควิชาโคแฟค (ประเทศไทย) และสถานีโทรทัศน์ ThaiPBS ทั้งนี้ มีการถ่ายทอดสดผ่านเพจเฟซบุ๊ก ThaiPBS Cofact โคแฟค สภาการสื่อมวลชนแห่งชาติ และสภาองค์กรของผู้บริโภค

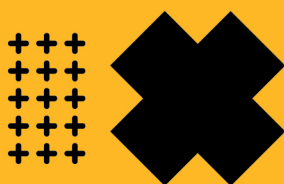

Cofact Journal

ฉบับที่

1 / 2566

สื่อกระดาะขลุ่สื่อกระจก
กับสิทธิการสื่อสารในสังคมไทย

วิทยาสัย
นวัตรสม
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์